

Kinyilatkoztatás – csoda - hit a rabbinikus irodalomban¹

A kinyilatkoztatás, a csoda és a hit, mint fogalmak, nem igazán képezték és manapság sem igazán képezi diskurzus tárgyát a zsidóságon belül, nem volt és általában nem hangsúlyos „téma” e fogalmak „teológiai körüljárása”. Éppen ezért, kiindulásként arra gondoltam, hogy e szavakat/fogalmakat „eredetiben” keresem meg, először az Írásbeli Tanban, a Tanahban², majd a Szóbeli Tan³ rabbinikus irodalmi műveiben, és szövegkörnyezetükből kiindulván „járom azokat körbe”. Itt azonban rögvest felmerült egy akadály, egy nehézség, ugyanis a kinyilatkoztatás – csoda - hit magyar szavakat, fogalmakat nem lehet igazán jól héberre visszafordítani, mert e fogalmaknak megfelelő héber szavaknak⁴ sokkal bővebb és árnyaltabb a jelentéstartalmuk.

Következő lépésként úgy véltem, hogy a szavak, fogalmak definiálásából indulok majd ki. „*A modern, szekuláris vallástudomány (...) valamely istennek önmagáról, illetve önmaga és az ember közötti viszonyról tett kijelentését és törvényadását tekinti kinyilatkoztatásnak. Tágabb értelemben jelentheti az isten titkainak önmaga általi feltárását, amely számos formát ölthet, például megmutatja magát az embernek, útmutatást ad neki, titkot tár fel vagy*

¹ A Talmud (lásd: 10. lábjegyzet) lezárását követően (VI. sz.), a rabbik által írt, főként héber nyelvű írások a VII. századtól, amelyek a vallásjogi (מגוּמְרָא = járandó út) kérdéseket tárgyalják, fejtegetik és foglalnak állást. Főbb formái:

- Talmudi kommentárok és szuperkommentárok / פרושים;
- Responzumok (feleletek, döntvények) / שו"ת;
- Midrások / מדרשים;
- Erkölcsei írások / ספרות המוסר;
- Rendeletek / תקנות;
- Kódex-irodalom.

Lásd, pl.: Kecskeméti Ármin: *A zsidó irodalom története* (2 kötet) (Bethlen G. Kiadó - Budapest, 1994) (eredetileg az IMIT /Izraelita Magyar Irodalmi Társulat/ kiadásában jelent meg 1908-09-ben.)

Stemberger, G.: *Introduction to the Talmud and Midrash* /transl. M. Bockmuehl/ (T & T Clark - Edinburgh, ²1996 (eredetileg: *Einleitung in Talmud und Midrasch*. (Beck - München ⁸1992);

http://www.biroth.hu/arachim/zsido_irodalom.htm -2015.10.25.

² A zsidóság szóhasználatában a Tanah (תנ"ך) az úgynevezett Írásbeli Tan. A rövidítés/betűszó/notarikon feloldása: Tóra (תורה) + Neviim (נביאים) + Ketuvim (כתובים) = Tan/Mózes öt könyve + Próféták + Íratok, vagyis a Biblia protestáns kánon által „Ószövetségként” említett része.

³ A Szóbeli Tan alatt - nagyon leegyszerűsítve - a Szináj-hegyen az Írásbeli Tannal (Tanah) egy időben, magától az Istentől kapott, az Örökkévaló által szóban közölt, ott elhangzott szóbeli tanításokat és azok továbbgondolásait értjük, amelyeket csak később foglaltak írásba.

⁴ גלוי, תשיפה, התגלות, גלוי שקינה, מעמד הר סיני, גילוי רצונו של אלוהים לכל בני-האדם...; felfedés, Isten megnyilatkozása, Szináj-hegyi jelenlét, Isten akaratának megnyilatkozása az ember fiainak...;

... מְעֻשָׂה נִסִּים...; = csoda, jel, csodatett...;

... אֱמוּנָה, אֱמוּנָה, אֱמוּנָה, אֱמוּנָה... = hit, hithűség, vallás...

⁵ A szó szerinti idézeteket az idézőjelek között *kurzív írással* különböztettem meg.

önmagáról tesz közvetett vagy közvetlen kijelentéseket. Fenomenológiai értelemben minden vallás egy isteni kinyilatkoztatásban találja meg kiindulópontját.”⁶

A kinyilatkoztatást axiómaként elfogadó vallások sem egyformán értelmezik e fogalmat, például: „A keresztény teológia egyik – évszázadok alatt kikristályosodott – alapfelismerése, hogy Isten akaratának, természetének és céljainak megértése emberi eszközökkel nem lehetséges. Magunktól nemcsak hogy kapcsolatba nem léphetünk vele, de mondani sem tudunk róla semmit. Amikor a teológia kinyilatkoztatásról beszél, akkor annak a meggyőződésének ad hangot, miszerint ő maga is rászorul arra, hogy „elmondják neki, kicsoda Isten”. A kinyilatkoztatás teológiai értelemben tehát azt jelenti, hogy Isten önmagát tárja fel, önmagáról tanúskodó megnyilatkozással fordul az ember felé, a vele való találkozás és a vele való közösségre lépés aktusában. (...) többféle megközelítéssel is találkozhatunk aszerint, hogy a különböző teológiatörténeti korszakok és iskolák képviselői mennyire az informatív ismeretközlésre (protestáns ortodoxia, neoskolasztika) vagy az Isten emberrel való személyes találkozásának motívumára (Emil Brunner), esetleg az emberi tapasztalatra (Schleiermacher) helyezték a hangsúlyt Isten kinyilatkoztatásával kapcsolatban. A kinyilatkoztatás (...) a korábban eltakart, illetve ismeretlen valóság felfedését, leleplezését, megismertetését jelenti. (...) Keresztény értelemben a kinyilatkoztatás nem e világi (immanens), de nem is egyszerűen a megismerés határán túli igazságok feltárása, hanem találkozás az élő Istennel.”⁷

Vagy: „Az ember természetes értelmével bizonyossággal megismerheti Istent a maga műveiből. Létezik azonban egy másik megismerési rend, melyet az ember a saját erejéből képtelen elérni: tudniillik az isteni kinyilatkoztatás rendje. Isten teljesen szabad döntéssel kinyilatkoztatja és odaajándékozza magát az embernek.”⁸

Zsidó részről: „...zsidó teológiai fogalom, amelyet a rabbinikus irodalom Giluj Sechinónak nevez, másrészt Isten akaratának megnyilvánulásai tényekben, így legfőképpen a Tóra adásával. A patriarchák, Mózes és a próféták vízióik alkalmával jelekben látták Isten megjelenését, de az isteni kinyilatkoztatás alatt a zsidó vallás szempontjából mégis a sinai kinyilatkoztatást szokták érteni. (...) A sinaji kinyilatkoztatásnak az egész zsidóság tanúja volt s az egész nép ígéretet tett, hogy megőrzi a Törvényt, melyet Isten Mózes által neki, örök időkre

⁶ Vallásfilozófia. Kinyilatkoztatás és vallási tekintély. http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index98a0.html?option=com_tanelem&id_tanelem=189&tip=0 -2015.11.04.

⁷ Smidéliusz András: A kinyilatkoztatás értelmezésének hagyományos és új modelljei. In. *Evangélikus élet*. 2008/45. szám. <http://www.evelet.hu/archivum/2008/45/34> -2015.11.03.

⁸ A KATOLIKUS EGYHÁZ KATEKIZMUSA. A Római Katolikus Egyház tanításának összefoglalása. <http://www.katolikus.hu/katek/kek00050.html> -2015.11.03.

adott. A későbbi próféták, de a liturgia is a sinaji kinyilatkoztatásnak döntő fontosságot tulajdonítottak. Juda Halévi a Kuzariban (1. 25, 87, 97; 4. 11) a sinaji kinyilatkoztatás tényét tartja az egész zsidó vallás alapjának. Ugyanez a rabbinikus iratok véleménye is két évezreden át.”⁹

Ezt megerősítendő, a Talmud¹⁰ írja: „¹¹A Szináj-hegyi kinyilatkoztatás napja ugyanolyan jelentős, mint a világ teremtésének napja, hiszen törvények nélkül a világ értelmetlen volna.”¹²

És még egyszer egy vélekedés: „A kinyilatkoztatás nem önmagában létezik, hanem közvetítők értelmezik és adják tovább. Az értelmezésre és továbbadásra hivatott „vallási tekintély” fogalmát kétféle értelemben használjuk: egyrészt tekintély az, aki a kinyilatkoztatást közvetlenül kapta, vagy valamifajta szukcesszió által annak legitim folytatója (...), másrészt tekintélyek azok, akik a kinyilatkoztatás szövegének tudásuk, illetve a vallási intézmények által legitimált értelmezői.”¹³

Előljáróban ennyit a „kinyilatkoztatás” szóról, fogalomról.

A következő megvizsgálandó szó, fogalom: „csoda”.

„Általános” nézet szerint a csoda olyan esemény, amelyet nem tartunk lehetségesnek tapasztalataink és ismereteink szerint, tehát csodákról akkor beszélünk, amikor valamit nem tudunk ok és okozati összefüggésekkel megmagyarázni, vagy bizonyítani. A csodát ezért főleg különböző vallások hívői élik meg, fogadják el és magyarázzák úgy, hogy az az Isten és/vagy természetfeletti erők munkájának eredménye.

⁹ Seltmann Rezső: „kinyilatkoztatás” szócikk. In: *Zsidó lexikon*. (Zsidó Lexikon Kiadóvállalat-Budapest, 1929) p. 479. <http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/szocikk/12596.htm> -2015.11.03.

¹⁰ A Talmud héber szó jelentése: tanulás, tanítás. A Talmud a késő antik zsidóság reprezentatív főműve, a Tanahon („Ószövetségen”) kívüli, az úgynevezett „szóbeli hagyomány” különleges műfajú, diszkurzív enciklopédiája. Formailag a III. század elején összeállított vallási szabálygyűjtemény, a Misna kommentárja. Az úgynevezett Jeruzsálemi Talmud szerkesztése az V. század elején zárulhatott le; míg az ennél terjedelmesebb és a nagyobb autoritással rendelkező Babilóniai Talmudé a VI. század végén. (Ha a Talmud szó önmagában szerepel, akkor az mindig a Babilóniai Talmudot jelenti.) A Talmudban benne van a posztbiblikus kor zsidóságának egész való élete. A Talmudot olvasva látható, hogy mint lesz a gondolat törvénné (háláhá), hiszen előttünk van a kiinduló alap: a Tórából levezetett előírás (Misna), majd a törvénné válás meghozatali vitájának jegyzőkönyve (Gemará). De megtalálható a Talmudban, hasonló kvantitatív helyet foglal el az aggádai rész, a posztbiblikus kor zsidóságának etikai, ám a Biblián alapuló költészete, filozófiája, mindene. A Talmudról magyar nyelven bővebben: Blau Lajos: *A TALMUDRÓL*. Magyar Zsidó Tudományok 2. kötet (Gabbiano Print - Budapest, 2006)

¹¹ A héber és arámi szövegek a saját fordításaim és azokat *kurzív* írással emeltem ki szövegkörnyezetükből.

¹² *Talmud*: Sábát 88a.

¹³

http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index98a0.html?option=com_tanelem&id_tanelem=189&tip=0 -2015.11.05.

David Hume¹⁴ így fogalmaz: „...*a természet törvényeinek az Istenség különleges akaratából vagy valamely láthatatlan lénynek közbejöttével történő megszegése.*”¹⁵

Clive Staples Lewis¹⁶ megfogalmazása szerint: *A csoda egy természetfölötti hatalom beleavatkozása a természet rendjébe.*¹⁷

Az evangélikus Paul Tillich¹⁸ a kinyilatkoztatás összefüggésében értelmezi a csodát. Ő a következő három ismérvét sorolja fel:

1. Az igazi csoda olyan esemény, amely ámulatra késztet, szokatlan, megrázó, és mégsem mond ellent a valóság racionális szerkezetének.
2. A csoda olyan esemény, amely a lét titkára utal, és meghatározott módon fejezi ki annak viszonyát hozzánk.
3. A csoda olyan esemény, amelyet esemény-jelként fogunk fel az eksztatikus tapasztalatban.¹⁹

A szintén evangélikus Rudolf Bultmann²⁰ írta: „*A csodáról beszélni azt jelenti, hogy a saját egzisztenciámról beszélek, vagyis arról, hogy Isten láthatóvá vált az életemben, tehát nem Isten általános láthatóságáról beszélek, hanem megnyilatkozásáról.*”²¹

II. János Pál²² pápa ekként írt: „*A világmindenség, melyben az ember él, nemcsak arra a rendre korlátozódik, ami az érzékeknek, és magának az érzéki megismerésnek feltételéhez kötött és számára hozzáférhető. A csoda 'jel', mert ezt a rendet felülmúlja a 'magasságbeli Erő', tehát ennek az Erőnek szintén alá van rendelve. Ez a 'magasságbeli Erő'..., azaz maga az Isten, a természet rendje fölött való.*”²³

A zsidóságban? Már maga a “csoda” fogalma sem egyértelmű, mert hát mit is nevezhetünk csodának? A legelső és a legnagyobb csoda a Tanah első mondatában olvasható: ...*בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים*, - *Kezdetben teremtette Isten...*” A teremtés maga a csoda, melyre az ember nem képes, hiszen a semmiből valamit teremteni, felülmúlja az ember képességeit.

¹⁴ Hume, David: 1711 - 1776.

¹⁵ Idézi: Laki János: A fejedelem és a természetfilozófia. Hume: tapasztalat, tanúk, tudomány. In: <http://filozofiaiszemle.net/wp-content/uploads/2014/03/FilSz-Teljes-sz%C3%A1m-Hume-2012.1.pdf> - 2015.11.03.

¹⁶ Lewis, Clive Staples: 1898 - 1963.

¹⁷ Lásd: Lewis, C. S.: *Csodák.* (Harmat Kiadó - Budapest, 1994) <http://hu.scribd.com/doc/91521861/Csodak#scribd> -2015.11.03.

¹⁸ Tillich, Johannes Paul: 1886 - 1965.

¹⁹ Tillich, Paul: *Rendszeres Teológia.* (Osiris Kiadó - Bp, 2000)

²⁰ Bultmann, Rudolf Karl: 1884 - 1976.

²¹ Bultmann, R.: *Az Újszövetség teológiája.* (Osiris Kiadó - Bp., 2003) p. 147.

²² II. János Pál/ Ioannes Paulus PP. II/Karol Józef Wojtyła: 1920 - 2005.

²³ Idézi: Bodnár Dániel: Pawel Zuchniewicz: II. János Pál csodái. In: *Magyar Kurír.* 2014. április 6. <http://magyarkurir.hu/hirek/pawel-zuchniewicz-ii-janos-pal-csodai> -2015.11.03.

Az ismertebb csodák, amelyekről még olvashatunk a Tanahban, pl.: a Sás-tenger kettéválása²⁴, a manna hullása²⁵, stb. is csodák, de ezek esetében nem teremtődik valami a semmiből, „csupán” csodás változás megy végbe.

A Szóbeli Tan egyik alapműve a Talmud más oldalról közelít: „*Ráv Pápa egyszer megkérdezte Ábájét: Mi a különbség a szemmel látható csodákat átélt nemzedékek és mi közöttünk, akik nem érdemeljük ki a csodákat? Ábájé így válaszolt: Az előző nemzedékekben voltak önfeláldozó cselekedetek, feláldozták életüket Isten nevének megszenteléséért, a mi nemzedékünkben viszont nincs ez.*”²⁶

Egy másik talmudi történet más aspektusba helyezi a csodát: *Egyszer Simon bár Joháj belépett a sötét tanházba. Kérdezi az ott ülő tanítványoktól: Miért nem gyújtottátok meg a mécseseket? Felelték, hogy nincs olajuk. Kérdezi őket, hogy mi van a birtokukban? Felelik: Ecet. Mondja nekik: Tegyétek a kanócot az ecetbe és gyújtsák azt meg! A tanítványok így felelnek: Az ecet nem gyullad meg! Simon bár Joháj ezt mondta: Aki azt mondta az olajnak, hogy égjen, az ecetnek is mondhatja.*²⁷

Ebből a szövegből következik, hogy az ecet számára nem nagyobb csoda égnie, mint az olajnak. Az ecet is éghet, hiszen látszólag, „kézzelfoghatóan” nincsen semmi, amitől az olaj éghető, az ecet pedig ne lenne éghető. Isten az olajnak azt mondja általában, hogy égjen; az ecetnek nem mondja általában, hogy égjen, így hát az nem ég. Ebben az esetben azonban, hogy nincsen olaj, így a tanítványok nem tudnak tanulni, holott az életszükséglet, Simon bár Joháj szerint Isten mondhatja az ecetnek is, hogy égjen, és az úgy ég majd, mint az olaj, minthogy az ecet is, meg az olaj is Isten mindenhatósága, „fennhatósága” alá tartozik.

Ennyit, röviden, bevezetésül a csodáról, és akkor el is jutottunk a „hit” definiálásának a megkísérléséhez.

Nagyjából, általános vallási értelemben, a hit fogalma alatt a hitnek azt a jelentését vagy formáját értjük, amikor valaki egy vallás tanításait igaznak fogadja el.

Az ún. „Ágostai hitvallás”²⁸ 4. cikkelye szerint a megigazulás nem lehetséges a hívő saját erejéből, érdemszerző cselekedetek alapján, az csak hit által történhet.²⁹

A „Dogmatika, a katolikus hitigazságok rendszere” írja: „...a hitnek ténye nem más, mint a kinyilatkoztatott igazság elfogadása a kinyilatkoztató Isten tekintélye alapján és a kegyelem

²⁴ M.II. XIV. fejezet.

²⁵ M.IV. XI. fejezet.

²⁶ Talmud: Bráhot 20a.

²⁷ Talmud: Táánit 25a.

²⁸ *Confessio Augustana* vagy *Confessio oder Bekenntniss des Glaubens etlicher Fürsten und Stände, überantwortet Kaiserlicher Majestaet zu Augsburg.*

²⁹ Lásd, pl.: http://teol.lutheran.hu/tanszek/rendszeres/kutatas/forrasok_agostai_h.html -2015.11.04.

segítségével. Ez az alanyi hit (*fides qua creditur*), vagyis az a hit, mellyel igaznak valljuk a kinyilatkoztatást.”³⁰

Zsidó részről? A vallási értelemben vett „hit”, természetesen a vallás fogalmához tartozik és a teremtő Istenhez kötődik: „וַיֹּאמְרוּ בִּיהוָה וּבַמְּשִׁיחַ עֲבָדָיו, - ...és hittek az Örökkévalónak és Mózesnek, az ő szolgálójának.”³¹

Joszéf Albo³², a Széfer háikárim³³ (ספר העיקרים - kb.: Alapelvek könyve) című könyvében megkísérli összefoglalni a zsidó vallás lényegét, alapelveit. Ő három ténnyt, alapelvet rögzít:

- Isten létezése;
- Isten kinyilatkoztatta a Tant;
- Istentől van a jutalom és a büntetés.

„Aki hisz az első alapelvben, Isten létezésében, annak abban is hinnie kell, hogy Isten egy, nem test és nem is egy testben megnyilatkozó erő, és más hasonló tanításokban, amelyek az ehhez az alapelvhez kötődő gyökerek. Aki hisz abban, hogy a Tórát Isten nyilatkoztatta ki - ez ugyanis a második alapelv -, annak a prófécia létezésében és az elküldött próféta küldetésében is hinnie kell. Aki hisz a harmadik alapelvben, a jutalomban és a büntetésben, annak hinnie kell az isteni tudásban és gondviselésben, és abban, hogy léteznek szellemi és testi jutalmak és büntetések is.”³⁴

RAMBAM³⁵, a zsidóság nagy jelentőségű, középkori vallásbölcse, úgy 150 évvel Joszéf Albo előtt fogalmazta meg az ő általa vélelmezett alapelveket, a „13 hitágazatot” (שלושה עשר עיקרים)³⁶, amelyek szerint hinni kell: Isten létezését, egységét, teljes spiritualitását, örökkévalóságát, imádság tárgya csak Isten lehet, Isten a prófétái által kinyilatkozott, Mózes legkimagaslóbb a próféták között, a Szináj-hegynél adatott a Tóra és az változtathatatlan, Isten előre tudja az ember cselekedeteit, van büntetés, a Messiás el fog jönni és Isten akaratából feltámadnak majd a halottak.

³⁰ Schütz Antal: *DOGMATIKA. A KATOLIKUS HITIGAZSÁGOK RENDSZERE. ELSŐ ÉRTEKEZÉS. A KINYILATKOZTATÁS. 4. fejezet. A kinyilatkoztatás befogadása. 18. §. A HIT. 1. A hit katolikus fogalma.* <http://www.katolikus-honlap.hu/1402/schutz-dogmatika2.htm> -2015.11.04.

³¹ M.II. XIV,31.

³² Albo, Joszéf: kb. 1360 - 1444.

³³ Lásd: <http://www.daat.ac.il/daat/mahshevt/ikarim/shaar-2.htm> -2015.11.18.

³⁴ Albo, Joszéf: *Széfer háikárim* I. fej. 13. Idézi: Sirat, Colette: *A zsidó filozófia a középkorban a kéziratos és nyomtatott szövegek alapján.* (Logos Kiadó - Budapest, 1999) p. 329.

³⁵ RAMBAM/Rabbi Mose ben Maimon/Maimuni/Májmón/רמב"ם/Maimonides: 1138 - 1204.

³⁶ Lásd, pl.: http://www.yeshiva.org.il/wiki/index.php?title=%D7%99%22%D7%92_%D7%A2%D7%99%D7%A7%D7%A8%D7%99%D7%9D -2015.11.05.

Magyarázattal, értelmezéssel, pl.: <http://www.aish.com/jl/p/mp/> -2015.11.05.

Ezek az „alapelvek” alkotják a zsidó „hit” lényegi pontjait, a zsidó vallás lényegét, bár: „...zsidó kontextusban már a „vallás” szó is mást jelent, mint például a hagyományos európai-keresztény kontextusban. Így hitelvek helyett szokásokról (földrajzi különbségek) vagy a parancsolatok betartásának módjáról, intenzitásáról (társadalmi különbségek) kell beszélünk, mint a különbözőségek legfontosabb dimenziója, mivel a vallás igazi kifejezése a hit helyett (mellett) sokkal inkább a parancsolatok betartásában nyilvánul meg. A hagyományos zsidó vallás szerint az ember a cselekedetei, nem pedig az érzései révén fejezi ki elsősorban a teremtőjével való kapcsolatát. (Isten szeretete, vagy az alapvető hitelvek elfogadása ezek után egyike lesz a parancsolatoknak.)”³⁷

A címben jelzett, kinyilatkoztatás – csoda - hit fogalmak vázlatos, kényszerűen szükséges és erősen szubjektív felvázolása után, nézzük meg ezen fogalmakat a hagyományos zsidó vallási irodalomban, amely szintén vázlatos, kényszerűen szükséges és erősen szubjektív felvázolás lehet csak, értelemszerűen.

Annak idején, a Szináj-hegy alatt tartózkodó, az Isten által Egyiptomból kiszabadított zsidók által hallott, meghallott és megtapasztalt kinyilatkoztatás, és az azt követő szövetségkötés eszmekörében élő zsidóság számára egyenes út vezet a Szináj-hegytől egészen a mai napig, megőrizve a Tóra/Tan, az Örökkévaló Isten által történt átadásának és elfogadásának hagyományát.

A Tóra/Tan megismerteti olvasóját Istennel, és kijelöli az utat az Örökkévaló Isten által teremtett világban. A zsidóság nézete szerint az Isten általi kinyilatkoztatás a Szináj-hegynél történt, de nem ott végződött, hanem folytatódott és folytatódik, mind a mai napig a *Szóbeli Tanban*. Mindazáltal a kinyilatkoztatás, a Szináj-hegyről az Istentől elhangzottak, kinyilatkoztatottak, a teremtett halandó számára sohasem lehet teljesen és tökéletesen megragadható és megfogható, legfeljebb bizonyos részleteiben, mindenkor az adott ember nyelvezetéhez, gondolkodásához és a történelmi jelenhez igazodva.

A már egyszer idézett RAMBAM írta a következőket:

„Mózes tanítónkban nem hitt (teljesen) a zsidóság, a jelek (csodák) miatt, melyeket cselekedett. Hogyha a hit jeleken (csodákon) alapul, az fogyatékos/hiba, mert lehetséges, hogy a csodatett csak szemfényvesztés, varázslat (...) A /zsidó/ hit a Szináj-hegyen áll, merthogy azt szemével látta és nem más hallotta füleivel (...) és így mondta ő (Mózes): „Színről színre beszélt az Örökkévaló veletek”³⁸ és mondta: „Nem atyáinkkal kötötte az

³⁷ http://www.biro.hu/publications/zsido_iranyzatok.htm -2015.11.03.

³⁸ M.V. V,4.

Örökkévaló ezt a szövetséget...³⁹ (...) A kinyilatkoztatás tehát nem csodatett volt, hanem személyes tapasztalata az egész népnek.⁴⁰

A csodák bizonyító erejét már maga a Tóra/Tan is vitatja, bár elismeri, hogy lehetnek ilyen nem mindennapi dolgok: „Mikor közöttetek jövendőmondó, vagy álomlátó támad és ad neked jelet vagy csodát (אוֹת אוּ מוֹפֵת). Ha be is következik a jel vagy a csoda, és szól, mondván: Kövessünk idegen isteneket, akiket te nem ismeresz, és tiszteljük azokat! Ne hallgass a jövendőmondónak beszédeire, vagy az álomlátóéra, mert az Örökkévaló, a ti Istenetek kísért titeket, hogy megtudja, szeretitek-é az Örökkévalót, a ti Isteneteket teljes szívetekből, és teljes lelketekből. Az Örökkévalót, a ti Isteneteket kövessétek, és őt féljétek, az ő parancsolatait tartsátok meg, és az ő szavára hallgassatok, őt tiszteljétek, és ő hozzá ragaszkodjatok.”⁴¹

A Szóbeli Tan, a Misna⁴² egyik szövege szerint pedig maga az Isten is teremtett csodákat, mielőtt befejezte volna a nagy „kreációt”, a világ teremtést: „Tíz dolgot teremtett az Örökkévaló péntek délután, alkonyat idején: 1. a föld száját (amely elnyelte Koráhot), 2. a kút száját (amely a vizet adott a pusztaságban), 3. Bileám nőstény szamarának száját, 4. a szivárványt, 5. a manná, 6. Mózes csodatévő botját, 7. a sámirt, 8. a betűket, 9. az Írást, 10. a két kőtáblát. Egyesek szerint Mózes mesterünk sírhelye és Ábrahám (áldozati) kosa is akkor teremtetett. Mások még hozzáteszik: a démonokat és a harapófogót is, amely egy másik harapófogóval készül.”⁴³

E misnai szöveg szerint a csodás dolgokat is meg kellett teremteni, tehát azok részei az Isten által teremtett világnak, és a nekik elrendelt időben jelennek csak meg.

A midrás⁴⁴, több helyütt is hasonló nézeten van, a csodák eleve elrendelt és elrendezett részei a teremtés aktusának. Például: „Rabbi Johánán mondta: A Szent, áldott legyen Ő, megegyezett a tengerrel, hogy nyíljon meg a zsidók előtt, így írta: "és visszatér a tenger az előző állapotába"⁴⁵, összhangban a megállapodással. Rabbi Jirmejá ben Elázár mondta:

³⁹ M.V. V,3.

⁴⁰ RAMBAM: *Misné Torá*. Hilhot jeszodé hátorá. 8,1. Lásd: <http://kodesh.snunit.k12.il/i/1108.htm> -2015.11.20.

⁴¹ M.V. XIII,1-4.

⁴² Lásd: 10. lábjegyzet.

⁴³ *Misna*: Ávot V,6.

⁴⁴ A midrás héber szó, a keresést, kutatást jelentő (drás) igegyökből származó főnév. Általában azon zsidó írásmagyarázó irodalmi művek összefoglaló nevéként használjuk, amelyeket a Tanah szövegét folyamatosan kutatva és kommentálva írtak. Technikai értelemben a Tanah szövegének és a szöveg grammatikai és logikai sajátosságainak figyelmes, meditatív és intertextuális olvasatán alapul. Egyes midrások megtalálhatók a Talmudban is, más összefüggésben, szövegváltozatban. Ez a sokat olvasott, népi ihletésű irodalom a héber széppróza ősenek tekinthető és a midrásirodalom az egyetemes folklorisztika és az összehasonlító irodalomtörténet számára a legenda- és mesemotívumok gazdag tárházát nyújtja.

⁴⁵ M.II. XIV,27.

*Nem a tengerrel egyedül egyezett meg a Szent, áldott legyen Ő, hanem mindennel, ami létrejött a teremtés hat napja alatt...*⁴⁶

A csoda ellen, a szináj-hegyi kinyilatkoztatás időtlen érvényessége mellett érvelve olvashatunk néhány érdekes szöveget a Szóbeli Tanban. Egy történet a Talmudból: „Azon a napon rabbi Eliezer a világ összes (háláhikus) válaszát megadta (egy vitás kérdésben), de nem fogadták el tőle. Azt mondta nekik: Ha a háláhá (הלכה) az én véleményem szerint van, akkor ez a szentjánoskenyérfa bizonyítja. És a szentjánoskenyérfa 100 könyöknyit, mások szerint 400 könyöknyit elmozdult helyéről. De azt mondták neki: Ez a szentjánoskenyérfa nem bizonyít semmit sem! Azt mondta nekik: Ha a háláhá az én véleményem szerint van, akkor ez a vízér bizonyítja. És a vízérben a víz visszafelé folyt. Azt mondták neki: A víz visszafelé folyása nem bizonyít semmit sem!

Azt mondta nekik: Ha a háláhá az én véleményem szerint van, akkor ennek a tanháznak falai bizonyítják. És a tanház falai befelé hajoltak, bedőlni szándékoztak. Ekkor rájuk szólt rabbi Jehosua, és azt mondta: Amikor a bölcsek az érvényes háláhák győzelméért viaskodnak, milyen viselkedés ez tőletek!? Erre a falak nem dőltek be rabbi Jehosua tisztelete miatt; és nem egyenesedtek ki rabbi Eliezer tisztelete miatt, és még mindig meghajolva állnak.

Ismét szólt hozzájuk rabbi Eliezer: Ha a háláhá az én véleményem szerint van, akkor az égből bizonyítják. Megszólalt az égi hang (יצאתה בת קול) és mondta: Mi a problémátok rabbi Eliezerrel? A háláhák minden esetben úgy vannak, ahogyan ő mondja: Neki van igaza! Rabbi Jehosua felállt és mondta: „Nem az égben van!”⁴⁷

Mit jelent: Nem az égben van? Rabbi Jirmeja mondta: A Tórát átadták már a Szináj-hegyen, mi nem hallgatunk az égi hangra, hiszen már a Szináj-hegyen elhangzott: „a többség után igazodj.”⁴⁸ Rabbi Nátán találkozott Élijáhu (Illés) prófétával és kérdezte tőle: Mit tett akkor a Szent, áldott legyen Ő? Így válaszolt Élijáhu: Nevetett és azt mondta, hogy legyőztek a fiaim, legyőztek a fiaim.”⁴⁹

E talmudi történetben a döntés a Tórára, az Örökkévaló Isten által adott, kinyilatkoztatott Tórára/Tanra, az Írásbeli Tan alaplívára hivatkozva történik, amely kimondja, hogy nézeteltérés esetén a többség véleménye a mérvadó. Az idézett vita tetőpontján Rabbi Jehosua, az Örökkévaló ellenében, az ő saját szavát idézi, és arra

⁴⁶ Berésit rabba: V,5. http://www.sefaria.org/Bereishit_Rabbah.5?lang=he&layout=lines&sidebarLang=all - 2015.11.20.

⁴⁷ M.V. XXX,12.

⁴⁸ M.II. XXIII,2.

⁴⁹ Talmud: Bává meciá 59b.

hivatkozik: *“Nem az égben van.”*⁵⁰ Hiszen a Tóra, és annak magyarázatai a Szináj-hegyen már átadásra kerültek Isten által, így a később élő nemzedékek alkalmazni tudják ezeket a kinyilatkoztatott szabályokat. Az Írásbeli Tan értelmezése, aktualizálása és alkalmazása az arra alkalmas „bölcsek” emberek hatáskörébe tartozik.

A kinyilatkoztatás tehát folytatódik azok által, akik a Tórát/Tant annak szabályai és értelmezési elvei ismeretében alkalmazzák, a „bölcsek” által írásba foglalt Szóbeli Tanban.

A következő néhány talmudi történet talán még egyértelműbbé teszi a dolgot.

*“A Szent, áldott legyen Ő mondta: Tiszta! A többiek az égi tanházban mondták: Tisztátalan. Ki fogja eldönteni (tisztá vagy nem)? Rábá bár Náhmani fogja eldönteni, hiszen ő ezt mondta: Én tudok dönteni a rituális tisztátalanságok kérdéseiben. Küldtek hozzá egy küldöttet. A halál angyala azonban nem tudta elragadni, mert állandóan tanult. Akkor feltámadt a szél és zúgott a nádas. Azt hitte egy sereg közeledik, és azt mondta: Bárcsak eltávozna a lelkem és ne kerülne a hatalom kezébe. Mikor lelke távozott, mondta: Tiszta, tiszta. Megszólalt az égi hang (יצאת בת קול): Boldog vagy Rábá bár Náhmani, hogy a tested tiszta és a lelked tisztán távozott.”*⁵¹

Az „égi tanházban”, a történet szerint, hasonlóképpen vitatkoznak, mint a földön, és Isten véleménye nem perdöntő, sőt ebben az esetben a többség sem döntőképes. Megkérdezik hát az abban a nemzedékben élő „szakértőt, bölcset”, Rábá bár Náhmanit.

Egy másik szemelvény a Talmudból:

*„Ráv Hánán kérdezte Ábájétól: Mi a szabály (הלכה)? Válaszolta neki: Menj oda és nézd, amint a nép teszi!”*⁵²

Itt egyértelműen megfogalmazásra kerül, hogy a többség után kell igazodni.

*„Rabbi Ábá mondta, Smuél nevében: Három éven át vitatkozott Sámáj háza és Hilél háza. Egyikük azt mondta: A szabály (הלכה), a mi véleményünk alapján van. A másik azt mondta: A szabály (הלכה), a mi véleményünk alapján van. Ekkor megszólalt az égi hang (יצאה בת קול) és mondta: Ez is, az is az élő Isten szava (אלו ואלו דברי אלהים חיים), a szabály azonban Hilél háza szerint van. Miután ezek és azok a szavak is az élő Isten szavai, miért érdemelte ki Hilél háza, hogy a szabály az ő véleménye alapján lett megállapítva? Mert ők szelídek és kompromisszumra készek voltak, ők tanulták a sajátjukat és Sámáj házáét is.”*⁵³

E szöveg szerint az „égi hang” látszólag nem döntött: *„Ez is, az is az élő Isten szava...”*, és a döntés a cselekedetek következtében születik, a „szakértő bölcsek háza” közül

⁵⁰ M.V. XXX,12.

⁵¹ Talmud: Bává meciá 86a.

⁵² Talmud: Éruvin 14b.

⁵³ Talmud: Éruvin 13b.

az arra érdemeseknek a joga lett.

Egy másik talmudi szöveg: „Ráv Jehudá mondta, Ráv nevében: Abban az órában, mikor Mózes a magasba emelkedett, találkozott a Szenttel, áldott legyen Ő. Ott ült és a betűkre koronát illesztett. Mondta neki: Világ ura, ki akadályozza a kezed (hogy a Tórát ezek nélkül adjad)?

Szólt az Örökkévaló: Egy ember, aki sok generáció múlva lesz, Ákivá ben Joszéf a neve, aki a jövőben minden egyes vonalról szabályok (הלכות) egész hegyét fogja magyarázni. Mondta neki: Világ ura, engedjed látnom őt! Mondta neki: Fordulj hátra! Ment (Mózes) és leült a nyolcadik sor végére (Ákivá tanházában). Ám nem értette, hogy mit is mondanak és elvesztette nyugalma. Amikor egy dologhoz értek, mondták neki (Ákivának) tanítványai: Mester! Honnét tudod ezt?

Mondta nekik: Ez szabály, amit Mózes kapott a Szináj-hegyen (הלכה למשה מסיני). Ekkor megnyugodott (Mózes).”⁵⁴

A Talmudból válogatott szövegek alapján úgy tűnhet, hogy nincs Isten által kinyilatkoztatott és abszolút érvényű szabály, döntés, háláhá; valamint mindenre kiterjedő és elfogadott válasz az Örökkévalónál, és az ő „meghitt” profétájánál, Mózesnél sem.

Az ismertetett szövegek megkérdőjelezhetik az abszolút, örök, változatlan, megváltoztathatatlan, és az égben lévő Tórára/Tanra vonatkozó elképzelést; valamint a kinyilatkoztatást is bizonyos mértékben más megvilágításba helyezhetik. Azt sugallhatják, hogy a Szináj-hegyi kinyilatkoztatás nem egy érinthetetlen törvényszöveg, hiszen van egy olyan értelmezhetőségi szabályrendszer, amelynek alkalmazása a minden korban élő „bölcsek” privilégiuma.

Az imént citált idézetek is részei az úgynevezett Szóbeli Tannak, mely alatt - nagyon leegyszerűsítve - a Szináj-hegyen az Írásbeli Tannal egy időben, az Istentől kapott, az Örökkévalótól elhangzott szóbeli tanításokat és azok továbbgondolásait értjük. A Szóbeli Tan - a zsidóság vélekedése és hite szerint - az Írásbeli Tan hiteles, autoritatív kifejtése, magyarázata. A Szóbeli Tannak ugyanakkora jelentősége van, mint az Írásbeli Tannak, a két forrás nincs alárendelő viszonyban, a később írásba foglalt Szóbeli Tan nem mond ellent az Írásbeli Tannak.

A Talmud, egy helyütt⁵⁵, így vezeti le a Szóbeli Tant, logikai alapon: „...akkor vágatsz marhádból és apró jószágodból, melyeket adott neked az Örökkévaló, amint

⁵⁴ Talmud: Menáhot 29b.

⁵⁵ Talmud: Hulin 28a.

parancsoltam neked (כְּצִוִּיתִךָ...)⁵⁶ Ám sehol nem olvashatjuk, hogy hogyan is szólt az a parancs! Ha nem olvashatjuk, akkor az azt jelentheti, hogy nem foglalták írásba! Nem írta le Mózes a Tórában/Tanban, az Írásbeli Tanban, de szóban el kellett hogy hangozzék, hiszen így olvassuk: „...*amint parancsoltam neked...*”

Ha van leírt, azaz Írásbeli Tan, és elfogadjuk, hogy az Isten szavait tartalmazza, akkor kell lennie az ugyanakkor elhangzott, de később írásba foglalt Szóbeli Tannak is. Tehát a kinyilatkoztatás az éppen ott lévő (bár egy midrás szerint⁵⁷ a kinyilatkoztatáskor a még meg nem született lelkek is ott voltak), a zsidóságnak hangzott el, amit rögvest, vagy kis idő múlva írásba is foglaltak az Írásbeli Tanban, illetve később foglaltak írásba a Szóbeli Tanban.

Így fogalmazta ezt meg a Jeruzsálemi Talmud: „*Mindazt, amit egy tanítvány a mestere előtt értelmezni fog, már megmondattott Mózesnek a Szináj-hegyen.*”⁵⁸

A Szináj-hegy alatt lévő, a kinyilatkoztatást önnön füleivel halló és meghalló nemzedéket követő nemzedékek bölcsei átveszik egymástól, és továbbadják, hagyományozzák egymásnak - a mindenkori követő nemzedéknek - a Szináj-hegyen elhangzott Szóbeli Tant, de úgy, hogy közben mindegyikük tovább alakítja, tovább formálja, kiegészíti azt saját tanításainak, kikövetkeztetéseinek apró „mozaik darabkáival”, hogy a „Tan” mindenkor élő legyen és egyre komplettebb. A „tudás-tanítás-továbbadás” itt a kulcsszavak.

Martin Buber⁵⁹ írta: „*A tanítás az, amely szövetségünket élővé és hatékonyá teszi. Benne újra összekapcsolódva nyilvánul meg a kontinuitás és a spontaneitás, a továbbadás és a létrehozás. A tanítás maga az út. Egy könyv, egy tétel, egy formula sem képes tartalmazni, semmi, ami létezett, nem elegendő, hogy ábrázolja. Ahhoz, hogy élő legyen és élet hassa át, a generációknak találkozniuk kell, minek során a tanítás az emberi összetartozás alakját veszi föl, és ezáltal az apánkkal való összetartozást élővé és hatékonyá teszi. A tanítótól a tanulóhoz átpattanó szikrától megújul a tűz, amely a kinyilatkoztatás hegyét az ég szívéig emelte (Deuteronomium 4:11).*”⁶⁰

A kinyilatkoztatás – csoda - hit fogalmai ekként tartoznak össze, gyakorlatilag szétválaszthatatlanok, és a zsidóság a meghatározó rabbinikus irodalmi megnyilvánulásaiban

⁵⁶ M.V. XII,21.

⁵⁷ *Smot rabba*: XXVIII,6.

http://www.sefaria.org/Shemot_Rabbah.28.6?lang=he&layout=lines&sidebarLang=all -2015.11.20.

⁵⁸ *Jeruzsálemi Talmud*: Peá 17,1.

⁵⁹ Martin (Mordeháj) Buber: 1878 - 1965.

⁶⁰ Buber, M: „Die Lehre und die Tat”. In: *Der Jude und sein Judentum. Gesammelte Aufsätze und Reden.* (Gerlingen, 1993) p. 656. Idézi: Gábor György: *Szináj és Jabne.* (Jószöveg Műhely - Budapest, 2005) p. 113.

így értelmezi azokat, approximatív, ám viszonylag tág keretek között, hiszen a zsidóságnak nincsenek dogmái⁶¹, hanem evidenciái vannak.

A zsidó vallás és hit lényege nem egyedül az elméleti követelmények teljesítése vagy a dogmák elfogadása, hanem az Örökkévaló Isten által adott, a kinyilatkoztatott Tórában/Tanban foglalt parancsok, utasítások, előírások (משפטים, עֲדוּת, חֻקִּים) gyakorlatban történő megvalósítása.

Oláh János

⁶¹ A „dogma” fogalmának értelmezésében a Zsidó lexikon szócikkét alapul véve, miszerint: ”Vallási törvény, amelyre nem alkalmazható az ésszerűsége törekvő spekuláció és meg sem indokolható csak Isten kifürkészhetetlen akaratával.” -<http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0211.html> -2015.11.08.

URL: <http://yerushaonline.com/?v=tp27gbh42>